

УДК 025.4.036:004.7

Мілена Петрова,
асистент кафедри економіки
Інституту менеджменту і економіки КНУКіМ

Розроблення і впровадження моделей управління формуванням електронних ресурсів як актуальна бібліотечнознавча проблема

У статті розглядаються можливості і переваги наукового методу моделювання як ефективного інструмента управлінського впливу на вирішення завдань організації та управління діяльністю бібліотеки, зокрема проблеми формування електронних ресурсів. Визначено, що актуальною потребою є розроблення та реалізація власних управлінських моделей з врахуванням специфіки функціонування бібліотеки. Базуючись на процесно-орієнтованому підході, визначено основні напрями впровадження концептуальної моделі управління формуванням електронних ресурсів, запропоновано три основні комплекси критеріїв результативності реалізації моделі та планомірний організаційно-управлінський поетапний цикл, що чітко спрямований на забезпечення якісного формування електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів.

Ключові слова: управління, формування, електронні ресурси, процесно-орієнтований підхід, впровадження концептуальної моделі.

Зростання обсягів інформації та знань — характерна риса сучасного етапу розвитку інформаційного суспільства, підґрунтям якого є нові інформаційні технології. Вони формують єдиний інформаційно-комунікаційний простір, охоплюючи всі рівні соціальних відносин, та визначають трансформаційні зміни соціальних структур, особливо тих, що реалізують функції збирання, оброблення, збереження, передавання і споживання інформації та знань. Отже, невід'ємною умовою успішного функціонування бібліотек України є своєчасне вирішення завдань, пов'язаних із реалізацією нових технологій у роботі з бібліотечно-інформаційними ресурсами. Важливим чинником забезпечення адаптації та ефективної діяльності бібліотеки є розроблення та впровадження моделей пріоритетних напрямів функціонування, серед яких одне із головних місць займає управління формуванням електронних ресурсів.

Актуальність впровадження нових моделей управління формуванням електронних ресурсів зумовлена необхідністю вирішення наявних протиріч, які нагромадились у бібліотечній практиці. Так, поряд із об'єктивним зростанням соціальної значущості електронних ресурсів загострюється проблема забезпечення системного управління ними, зокрема необхідність визначення пріоритетів комплектування та використання електронних ресурсів відповідно до сучасних запитів користувачів, враховуючи обмежені можливості бібліотеки щодо придбання техніко-технологічних і комунікаційних засобів. Водночас недостатній рівень управлінського досвіду в організації формування електронних ресурсів у практичній діяльності актуалізує потребу створення концептуальних засад вирішення цього питання в бібліотечнознавстві шляхом розроблення та реалізації власних управлінських моделей з урахуванням специфіки функціонування бібліотеки в умовах інформатизації.

Актуальність управління електронними ресурсами посилюється тим, що книгозбірні активно розвивають нові виробничі функції, які їм раніше були непритаманні. Зокрема, важливим етапом в їхній роботі стає створення спеціальних підрозділів з виробництва власних інформаційно-аналітичних продуктів за технологією "інформація на базі інформації" [2].

Відповідно, перед бібліотечними працівниками постає важливе завдання — забезпечити ефективне управління електронними ресурсами для надання доступу до віддалених інформаційних масивів і забезпечення сучасних потреб користувачів. На думку відомого фахівця бібліотечної справи В. Дригайла, суть бібліотеки майбутнього — це управління знаннями, тому необхідно осмислити й прийняти як основну тенденцію в інформаційному світі — умову комплектування їхніх фондів усіх рівнів новими книгами, матеріалами і документами як в звичайному, так і в електронному форматі [3].

Незважаючи на актуальність управлінської проблематики, вона досліджувалась не досить активно. Теоретичні засади організації і техніки управління бібліотекою, закладені відомими вченими-бібліотечнознавцями Л. Хавкіною, О. Чубар'яном, І. Фрум'їним, продовжили в своїх дослідженнях українські та російські вчені А. Ванєєв, В. Ільганаєва, М. Карташов, Л. Петрова, М. Слободяник, І. Сулова, Н. Тюліна та ін. Грунтовні дослідження окремих аспектів формування сучасних бібліотечно-інформаційних ресурсів забезпечили Н. Автономова, І. Антонечко, О. Баркова, Т. Батурина, О. Башун, Н. Васильченко, В. Горовий, Т. Лигун, Т. Майстрович, І. Павлуша, А. Соляник, Ю. Столяров, В. Терешин, Г. Шемаєва, Я. Шрайберг та ін.

Для успішного здійснення управлінської діяльності у сфері формування бібліотечно-інформаційних ресурсів необхідно визнати, що формування електронних ресурсів є пріоритетним напрямом діяльності та водночас складником загального процесу формування фондів бібліотеки, який визначається її статусом і станом фінансування, профілем комплектування та обсягом фондів, рівнем комп'ютеризації й програмного забезпечення, контингентом користувачів і їхніми потребами в інформації, іншими параметрами, які визначають унікальність бібліотечної установи.

Беззаперечним інструментом управлінського впливу на вирішення організаційно-управлінських завдань є науковий метод його моделювання. Переваги полягають у тому, що будь-яка модель — це спосіб перетворення вхідної інформації у вихідну, а також можливість здійснення аналітичної роботи та прогнозування. Моделювання виступає як метод

аналізу певних ситуацій і подальшої перевірки можливої реалізації потрібних рішень та оцінки наслідків їхнього прийняття, що є досить ефективним при вирішенні завдань управління. Отже, моделі — це допоміжний інструмент для інформаційного забезпечення управлінської діяльності [1].

На практиці в багатьох організаціях моделюванням займаються спеціально визначені структурні підрозділи: інформаційно-аналітичні відділи, служби контролінгу, якості та надійності, маркетингу тощо. Одним із перших ґрунтовне розроблення можливостей застосування моделей у дослідженнях бібліотечного фонду здійснив відомий бібліотекознавець Ю. Столяров. Він використав поетапний принцип моделювання бібліотечного фонду, базуючись на твердженні, що науковою основою раціонального формування фонду є створення його моделі [5]. Моделювання бібліотечного фонду науковець розглядає як специфічний спосіб пізнання, де більш складна система, а саме бібліотечний фонд відтворюється у менш складній моделі. Ю. Столяров запропонував моделювати бібліотечний фонд поетапно, зазначивши, що при виникненні необхідності у модель вносяться корективи, обумовлені результатами використання фонду і відмовлень абонентам, а також змінами в соціально-економічному і культурному розвитку контингенту абонентів, у бібліотечній ситуації регіону.

У сфері управління, де визначальним чинником успішного розвитку організації є своєчасне, науково обґрунтоване та виважене прийняття рішень, роль одержуваної інформації важко переоцінити. Саме тому інформаційні моделі управління є досить ефективним способом вивчення навколишнього середовища, що дає змогу визначати наслідки можливих дій і рішень. Для різноманітних цілей управлінського впливу і на різних рівнях процесу управління використовуються моделі, за допомогою яких, наприклад, здійснюється опис діяльнісних, інформаційних, виробничих, фінансових, логістичних, маркетингових та інших характеристик досліджуваного об'єкта, де можуть бути відображені усі необхідні параметри: організаційно-функціональні структури, ресурсні потужності та можливості, стан надходження ресурсів, витрати і прибутки, інформаційні потоки та ін.

Сьогодні існує багато методів побудови різних моделей та спеціальних алгоритмів розв'язання управлінських завдань. Вони демонструють поетапний процес моделювання в управлінській діяльності для подальшого вирішення управлінських завдань у такій послідовності: реальний об'єкт — побудова його моделі — вивчення властивостей та варіантів вирішення завдань — побудова алгоритмів рішення управлінських завдань — управлінська діяльність [5].

Проблема моделювання процесу управління формуванням електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів є досить складною та має власну характерну специфіку. Насамперед її потрібно розглядати в контексті загальносистемного підходу до бібліотеки як складної соціально-інформаційної інституції, якій притаманна функція управління, що й забезпечує збереження і розвиток основних її властивостей відповідно до суспільної місії, мети і завдань. Водночас варто зазначити, що вирішення питання моделювання процесу управління формуванням електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів є прерогативою, його необхідно реалізовувати безпосередньо в рамках системи управління конкретної бібліотеки. Вектор спрямування її управлінського впливу уможливує стабілізацію діяльності бібліотеки та визначення пріоритетів розвитку, підтримуючи динамічну рівновагу із зовнішнім середовищем; спрямування на досягнення нової мети, зберігаючи специфіку якісної визначеності функціонування; формування бібліотечних фондів, враховуючи сучасні інформаційно-комунікаційні потреби користувачів; удосконалення системи обслугову-

вання, задовольняючи широкий спектр їхніх запитів на основі врахування бажаних форм надання інформації.

На практиці сукупність керівних впливів системи управління найчастіше має вигляд координації, узгодження, регулювання, вибору оптимального варіанта діяльності, що зумовлює значну кількість управлінських комунікацій та зворотний зв'язок об'єкта із суб'єктом управління. Впровадження моделі зумовлює потребу вирішення багатьох організаційних питань, пов'язаних із вибором найоптимальніших шляхів і варіантів її практичної реалізації та комплексу критеріїв результативності.

Базуючись на процесно-орієнтованому підході як найефективнішому в дослідженні управлінської проблематики, назвемо основні напрями впровадження концептуальної моделі управління формуванням електронних ресурсів:

- організаційний процес (регламентація і нормування праці, визначення рівня відповідальності та порядку взаємодій);
- функціональний (визначення послідовності реалізації основних функцій управління);
- правовий (забезпечення правової компетентності рівнів управління);
- інноваційний (розроблення і впровадження нових методів управління, інноваційної політики, організація процесу управління інноваціями);
- ресурсний (аналіз та оцінювання наявності техніко-технологічних можливостей);
- соціальний (формування і розвиток колективу, соціальне регулювання і стимулювання, оптимізація професійного клімату, професійний підбір працівників).

У реалізації концептуальної моделі управління формуванням електронних ресурсів важливо враховувати наявність чинників підвищення ефективності управлінських рішень, відомих як: техніко-технологічні (ступінь використання інформаційної техніки і засобів оргтехніки, технічна культура спеціалістів і технічних виконавців тощо); соціально-економічні (авторитет керівника, міжособистісні взаємини, система морального і матеріального стимулювання, умови праці та ін.); організаційні (ступінь раціональності структури управління, стан розподілу і кооперації праці, добір і розстановка кадрів, організація виконання, організація робочих місць, раціональність використання робочого часу) [4].

Безпосередньо вимоги до вибору критеріїв ефективності управління бібліотекою в цілому та критеріїв реалізації концептуальної моделі управління формуванням електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів можна визначити таким чином:

- критерії, що відображають процеси управління багатоцільовим та багатофункціональним спрямуванням її діяльності;
- критерії, що враховують об'єктивні закономірності процесів функціонування і розвитку книгозбірні як суспільно необхідної інформаційно-комунікаційної установи та базуються на її ресурсних (зокрема техніко-технологічних) можливостях;
- критерії, що відображають процеси організації локального рівня діяльності бібліотеки (стан управління напрямами, технологічними циклами, комплексами, відділами);
- критерії, що визначають ефективність управлінських рішень у процесі організації формування її електронних ресурсів та забезпеченні доступу до них.

Базуючись на аналізі багатоаспектної діяльності сучасної бібліотеки та враховуючи різноманітність підходів до вирішення проблеми критеріїв управління в сучасних умовах, вбачається доцільним визначити безпосередньо критерії

результативності реалізації концептуальної моделі управління формуванням електронних ресурсів, згрупувавши їх у три основні комплекси:

У цілому для бібліотеки:

— високий рівень розуміння місії бібліотеки та сприйняття концептуальної моделі управління формуванням електронних ресурсів як важливого чинника досягнення визначеної мети діяльності;

— гармонізація і чіткість завдань концептуальної моделі управління формуванням електронних ресурсів у загальній стратегії розвитку книгозбірні;

— підвищення системи мотивації працівників до інновацій;

— забезпечення високої ефективності праці бібліотечного колективу;

— активізація професійно-творчої діяльності колективу та розвиток творчого потенціалу працівників бібліотеки;

— підвищення відповідальності за реалізацію концептуальної моделі управління формуванням електронних ресурсів як результату спільної праці;

— створення відчуття "єдиної команди" та позитивної атмосфери в процесі вирішення поставлених завдань концептуальної моделі;

— підвищення задоволеності співробітників установи від праці в ході реалізації концептуальної моделі.

Для керівників:

— підвищення авторитету керівника і його лідерської ролі в бібліотечному колективі завдяки процесу розроблення, узгодження і реалізації концептуальної моделі управління формуванням електронних ресурсів;

— зростання професійно-творчого потенціалу в процесі управління реалізацією концептуальної моделі;

— розвиток професійної інтуїції в управлінні формуванням електронних ресурсів бібліотеки;

— забезпечення ефективності та результативності управлінських дій, спрямованих на реалізацію концептуальної моделі;

— вміння швидко реагувати на зміну ситуацій у процесі формування електронних ресурсів установи та прийняття оперативного управлінського рішення;

— підвищення професійно-творчого рівня як важливого чинника успішної реалізації концептуальної моделі.

Для бібліотечних працівників:

— підвищення впевненості в можливостях удосконалення процесу формування електронних ресурсів бібліотеки завдяки розробленій концептуальній моделі;

— закріплення статусу працівника як висококваліфікованого фахівця в галузі формування електронних ресурсів на дорученій ділянці роботи;

— нагромадження та удосконалення професійного досвіду формування електронних ресурсів бібліотеки;

— підвищення професійно-творчого потенціалу та розвиток професійної інтуїції у процесі безпосередньої участі у формуванні електронних ресурсів;

— досягнення ефективності і результативності виконання запланованих і покладених обов'язків і завдань;

— підвищення професійно-творчого рівня як важливого чинника успішної реалізації концептуальної моделі.

Головна мета реалізації концептуальної моделі управління формуванням електронних ресурсів бібліотеки — це забезпечення оптимальної організації її діяльності, спрямованої на досягнення доступності будь-якої інформації в електронній формі в найкоротший термін відповідно до потреб користувачів. Отже, у книгозбірні за допомогою цілеспрямованого управлінського впливу потрібно постійно забезпе-

чувати необхідні умови для збирання та зберігання нагромаженої інформації і знань для оперативного надання їх користувачам. Серед важливих умов — діяльність з пошуку та знаходження фінансових, матеріальних, трудових ресурсів, а також визначення невикористаних резервів щодо регулювання тих чи інших процесів, які відбуваються в змістовній, організаційній і технологічній структурі формування електронних ресурсів бібліотеки. Для їхнього виявлення та осмислення, а в подальшому — забезпечення раціонального використання, варто запровадити планомірний процесно-орієнтований організаційно-управлінський цикл, що складається з окремих, логічно пов'язаних між собою етапів та чітко спрямований на забезпечення якісного формування електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів.

Перший етап — це управління пошуком і відслідковуванням необхідних документно-інформаційних джерел, постійним збиранням й опрацюванням документів та інформації для формування електронного фонду бібліотеки. Відповідно, базою для цього має бути досконале вивчення запитів сучасних користувачів, на яких орієнтована діяльність установи. Особливість цього етапу полягає в тому, що він тісно пов'язаний з науково-дослідницькою роботою книгозбірні, тобто визначенням стану відповідності наявних ресурсів реальним інформаційним потребам, вивченням запитів, їхнього змісту й характеру, динаміки змін, що диктується необхідністю отримання нової інформації та знань на певному історичному етапі суспільного розвитку. Від якості роботи з вивчення суспільно значущих запитів користувачів значною мірою залежить успіх організації роботи з формування електронних ресурсів і водночас — ефективність управлінської складової цього виду діяльності.

Необхідно підкреслити важливість використання на цьому етапі вже нагромадженого наукового потенціалу і практичного досвіду, який стосується вивчення різних категорій користувачів і широкого спектру їхніх інформаційних потреб, запитів та інтересів у поєднанні з даними про реальні ресурсні можливості сучасних бібліотек.

Другий етап — це управління аналізом отриманої інформації, її систематизацією та упорядкуванням з метою визначення пріоритетних завдань формування електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів. Зазначимо, що бібліотека як відкрита соціальна інституція завжди спирається на ціннісні орієнтири, які нині визначаються процесами інформатизації розвитку суспільства та зростанням ролі електронних ресурсів. Саме вони й визначають основні пріоритети, що реалізуються бібліотечними та інформаційними центрами в процесі їхньої діяльності. Водночас особливістю сучасної політичної, економічної, соціокультурної ситуації в Україні є те, що в процесі швидкоплинного перебігу політичних подій в інформаційній сфері було сформульовано значну кількість концепцій, програм, планів, які не завжди збігаються із загальним напрямом розвитку бібліотек та нейтралізуються взаємними протиріччями. Отже, у кожному конкретному випадку потрібно здійснювати пошук власних пріоритетів управління формуванням електронних ресурсів, що базуються на поєднанні демократичних і ринкових засад, інформаційно-комунікаційних потреб користувачів і ресурсних можливостей книгозбірні.

Третій етап характеризується необхідністю побудови власної концептуальної моделі управління формуванням електронних ресурсів бібліотеки на основі проведеного аналізу наявного стану електронних ресурсів та визначення організаційно-управлінських завдань, що базуються на врахуванні нових потреб в інформації і знаннях окремих індивідів, соціальних груп та спільнот, а також пошуку і використанні нових можливостей техніко-технологічного удоско-

налення. При розробленні моделі потрібно відобразити ідеї розвитку демократії, плюралізму, традиційні гуманістичні загальнолюдські цінності та нові інформаційно-комунікаційні цінності сучасної цивілізації.

Четвертий етап — вироблення оптимальної програми формування електронних ресурсів, що забезпечить мобільну реалізацію завдань передавання і надання інформації та знань, сприятиме інформатизації українського суспільства. Фактично на цьому етапі йде опрацювання можливих варіантів інформаційних комунікацій для забезпечення наявних потреб в інформації відповідно до обраної моделі управління формуванням електронних ресурсів бібліотеки. Для його практичного здійснення в сучасних умовах потрібна не лише фінансова підтримка з боку держави, а й спонсорські кошти з інших джерел, без чого неможливо повноцінно реалізувати обрану модель управління формуванням електронних ресурсів із широким впровадженням у бібліотечну практику новітніх інформаційних технологій.

Наступний, п'ятий етап — безпосередня реалізація програми, тобто забезпечення ефективного використання інформаційно-комунікаційного потенціалу бібліотеки, передавання інформації та знань окремим користувачам, соціальним групам і спільнотам згідно з їхніми запитамі і потребами. Значний внесок у реалізацію програми на цьому етапі здійснюють бібліотечні фахівці — бібліотечно-інформаційні менеджери, які й забезпечують її дієвість та визначають успіх кінцевого результату.

Шостий етап — регулювання і корегування процесу формування електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів, з урахуванням інформації, яка надходить по каналах зворотного зв'язку. Дієвими важелями стає застосування адміністративних та організаційних заходів одночасно із проведенням конкретно-соціологічних досліджень (опитувань). Тільки таким чином визначаються як ефективність управління формуванням електронних ресурсів, так і динаміка інформаційних потреб користувачів та рівень їхньої задоволеності, що реалізується в рамках програми. Контроль за процесом формування електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів та його регулювання вимагають вивчення усіх елементів соціокультурного середовища регіону, його соціально-економічних особливостей.

У кінцевому підсумку цей етап припускає здійснення корегувальних управлінських впливів, що базуються на громадських знаннях про еволюцію запитів соціальних груп, окремих індивідів через комунікаційні канали з метою популяризації знань, інформації та загалом загальнолюдських цінностей. Сучасна практика бібліотечної управлінської діяльності свідчить про необхідність корегування процесів формування електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів як найпопулярніших, особливо серед молодіжної аудиторії, важливості пошуку дієвих форм розповсюдження інформації та організації використання інформаційно-комунікаційних продуктів і послуг.

Сьомий етап — підготовчий до переходу на вищий рівень управління і регулювання процесу формування електронних бібліотечно-інформаційних ресурсів. Спираючись на отримані результати, організаційно-управлінський цикл повторюється знову з першого етапу, проте здійснюється він по спіралі на вищому і новому, якіснішому рівні.

Впровадження у бібліотечну практику планомірного поетапного організаційно-управлінського циклу забезпечить чітке спрямування на реалізацію концептуальної моделі та дієву підтримку пріоритетного напрямку діяльності установи — формування електронних ресурсів, а в подальшому раціонального їхнього використання відповідно до сучасних інформаційно-комунікаційних потреб користувачів.

Список використаної літератури

1. *Годин В. В.* Информационное обеспечение управленческой деятельности: учебник / В. В. Годин, И. К. Корнеев. — М. : Мастерство : Высш. шк., 2001. — 240 с.
2. *Горовий В. М.* Оновлення бібліотек як фактор підвищення ефективності інформаційних ресурсів / В. М. Горовий // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. — Вип. 21. — 2008. — С. 5—15.
3. *Дригайло В. Г.* Основы организации работы библиотеки вуза : науч.-практ. пособие / В. Г. Дригайло. — М. : Либерей-Библиоформ, 2007. — 624 с.
4. *Слободяник М. С.* Формування електронної бібліотеки як бібліотекознавча проблема / М. С. Слободяник // Вісник Харківської державної академії культури. — 2004. — Вип. 14. — С. 116—127.
5. *Столяров Ю. Н.* Библиотечный фонд : учебник / Ю. Н. Столяров. — М. : Книжная палата, 1991. — 271 с.

В статье рассматриваются возможности и преимущества научного метода моделирования как эффективного инструмента управленческого влияния на решение задач организации и управления деятельностью библиотеки, в частности проблемы управления формированием электронных ресурсов. Определено, что актуальной потребностью является разработка и реализация собственных управленческих моделей с учетом специфики функционирования библиотеки. Базируясь на процессно-ориентированном подходе, определены основные направления внедрения концептуальной модели управления формированием электронных ресурсов, предложено три основных комплекса критериев результативности реализации модели и планомерный организационно-управленческий поэтапный цикл, который имеет четкую направленность на обеспечение качественного формирования электронных библиотечно-информационных ресурсов.

The article discusses the features and benefits of the scientific method as an effective tool for management influence modeling to solve problems of organization and management of the library, in particular the problem of formation control of electronic resources. It was determined that the actual need is to develop and implement their own management models specific to the operation of the library. Based on a process-oriented approach, we determine the main directions of the introduction of a conceptual model of the formation of electronic resources management and propose three main sets of performance measures and systematic implementation of the model of organizational and managerial phased cycle which has a clear focus on providing quality development of electronic library and information resources.

Надійшла в редакцію 26 грудня 2011 року